

Öltözetek és ajándékok az andocsi Máriának 1731 és 1850 között

Knapp Éva

A Dunántúl Balatontól délre eső területein a török hódoltságot követő társadalmi újrarendeződés csaknem egy évszázadon át tartott. Ennek elsődleges oka a települések szinte teljes elnéptelenedése a 16. század közepétől. A helyzet megváltozásához a 18. század első felének is el kellett telnie, mivel – T. Mérey Klárát idézve – „jóformán egészen újra kellett kezdeni mindent”.¹ Ugyancsak ő jelölte ki a régióra vonatkozó kutatások módszertanát, hogy tudniillik egy valamikori „összkép kialakításához elengedhetetlen a sok apró mozaikkocka”.² Az újabb vizsgálatok teljes mértékben igazolták, hogy a török hódoltság és a török kiűzése után a pusztává lett csatatéren „az élet nyomai is eltűntek”.³ A történeti folyamatokról – a forrásadottságoknak megfelelően – ma már viszonylag gazdag, rendszeres kutatási eredmények állnak rendelkezésre.⁴ Ugyanakkor az iratok egy részének lappangása, esetenkénti újrafelfedezése lehetővé és szükségessé teszi új alapkutatások elvégzését.

Az elmúlt években több tanulmányt tettem közzé egy somogyi falu, Mesztegyő 18. századi történetéről, s tervezem a hódoltságot követő újratelepülésének vizsgálatát. Többek között e sorozat utolsóként elkészült, *Mariánus ferencesek Mesztegyőn a 18. században*⁵ című dolgozata irányította érdeklődésemet Andocs felé, ahol több mesztegyői ferences talált menedéket a kolostor II. József kori bezárása után. Kihívást jelentett az is, hogy az 1949-től 2001-ig megjelenésre váró monográfia végén a levéltári források lelőhelyeit bemutató összeállításban a következő kitétel olvasható: „A kötetben előforduló Andocs, Keszthely, Nagyatád, Mesztegyő vonatkozó iratait vagy az illető megyei levéltárakban lehet megtalálni, vagy nem ismerjük 1950 utáni sorsukat. [...] Mesztegyőről nincs tudomásunk.”⁶

Az elmúlt években elkezdtem összegyűjteni a Mesztegyőre vonatkozó történeti forrásokat. A számottevő hiányokat érzékelve feltételeztem, hogy lehetnek még lappangó iratok az egykor Andocsra került mesztegyői ferencesekről. A részben Andocson őrzött 18–19. századi kéziratok betekintése után a Somogy Megyei Levéltár illetékes szakreferensétől megtudtam,

¹ T. MÉREY KLÁRA: A termelőerők helyzete Somogy megyében a XVIII. században. Bp., 1966. (Dunántúli Tudományos Gyűjtemény, 63.; Series Historica, 30.) 1. p.

² Uo.

³ T. MÉREY KLÁRA: Somogy megye két nehéz évszázada. (1695–1896) Kaposvár, 1997. („Örökség” Kaposi Kiskönyvtár, 13.) 7. p.

⁴ Az alapvető vizsgálatok hivatkozása helyett csupán emlékeztetek T. Mérey Klára, Solymosi László, Szakály Ferenc, Kanyar József és mások munkáira.

⁵ *Egyháztörténeti Szemle*, 2019. 1. sz. 4–42. p. Jegyzetek nélküli rövidített változata: Ferencesek Mesztegyőn a XVIII. században. (Közösség, életmód, konfliktusok, irodalmi tevékenység.) In: *Somogy*, 2018. 3. sz. 51–63. p.

⁶ TAKÁCS J. INCE – PFEIFFER JÁNOS: Szent Ferenc fiai a veszprémi egyházmegyében a 17–18. században. I–II. köt. Pápa–Zalaegerszeg, 2001. (továbbiakban: TAKÁCS–PFEIFFER, 2001.) 877. p.

hogy a náluk őrzött mariánus ferences iratokat 2009-ben átadták a Magyar Ferences Könyvtár és Levéltárnak. Az összesen tíz levéltári doboz terjedelmű vegyes iratanyagot átvizsgálva több releváns adatot találtam a Mesztagenyőn élt ferencesekről. Egyúttal eddig feldolgozatlan, további dokumentumokra lettem figyelmes. Ilyen például az az erősen sérült, szét-eső és csonka andocsi *Inventarium*,⁷ melynek az elejéről legalább három, későbbi részeiből pedig változó számú levél hiányzik. Erre az 1754 és 1850 között folyamatosan vezetett, alapvető történeti forrásra mindössze egy szakirodalmi⁸ és egy publicisztikai⁹ utalást találtam az őrzési hely pontos megnevezése nélkül.

Az *Inventarium* többnyire évről évre követi az andocsi ferencesek ingó és ingatlan javainak változását a templomtól és sekrestyétől az ebédlőn, konyhán át az istállókig és az ólakig. Mindez lehetővé teszi – többek között – a szerzetesek napi életvitelének rekonstruálását. Néhány adatsor számottevően kiegészíti az ismereteket az andocsi búcsújárásról, annak ellenére, hogy a témával többen foglalkoztak, s a számontartott történeti források feltárását a szakirodalom elvégezte.

Molnár Antal az andocsi jezsuita misszió (1642–1684) történetének bemutatásakor többek között kutatta azt is, vajon a jezsuiták voltak-e a 18. századtól napjainkig dokumentálható Szűz Mária-kultusz megteremtői.¹⁰ A kérdésre Molnár szerint a jelenleg ismert források nem adnak egyértelmű választ, az viszont tény, hogy 1648-ban fedett, jól felszerelt Mária Mennymenetele titulusú templom volt Andocson, melyben két új mellékoltárt állítottak 1671-ben, s a misszió egyik fontos vonzereje a jezsuiták gyógyító tevékenységében rejlett. Az andocsi búcsújárásra Horváth János jezsuita misszionárius 1642–1643-ban kelt jelentésein kívül egy 1678. évi adat utal, mely szerint – a törökök ámulására és méltatlankodására – egy-egy búcsúra öt-hatezer ember is Andocsra érkezik. A jezsuita misszió a rossz közbiztonság, a török portyák és más dúlások (így 1667-ben a tatárok, 1668-ban kétszer, 1669-ben háromszor a hajdúk) ellenére népességmegtartó erővel bírt. A Balaton mellékén és az ettől délre élő magyarok lelki szolgálatát hosszú időn át teljes egészében az andocsi jezsuiták látták el.

Amikor a 18. század második évtizedétől a mariánus ferencesek kezdtek el gondozni Andocsot és vidékét, lényegében a 17. századi jezsuita hagyományt elevenítették fel, és alakították tovább. A 18. századi kultusz alapvető feldolgozása a mirákulum feljegyzések alapján készült el 1993-ban. A feltárt forrásokból¹¹ kirajzolódott, hogy Andocs nagy területű vonzáskörzetéhez más vonzáskörzetekkel csak a határterületeken érintkező,

⁷ *Inventarium Venerabilis Conventus Andocsiensis, 1754–1850.* – Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár (továbbiakban: MFKL.) VII. 10. (= Conventus Andocsiensis.) 5. dob.

⁸ Az utalás szerint a kéziratkötet már 1949 előtt is csonka volt. TAKÁCS–PFEIFFER, 2001. 573–574. p.

⁹ „A rendház értékeit évről évre felsoroló inventárium.” FÁY ZOLTÁN: Kápolna a levegőben. In: *Magyar Nemzet*, 2009. október 3. 39. p. (továbbiakban: FÁY, 2009.)

¹⁰ MOLNÁR ANTAL: Az andocsi jezsuita misszió. (1642–1684) (Adatok a hódolt Dunántúl egyháztörténetéhez.) In: *Levéltári Közlemények*, 2000. 1–2. sz. 3–31. p., 15–19. p.

¹¹ Ezek felsorolását ld.: TÜSKÉS GÁBOR: Búcsújárás a barokk kori Magyarországon a mirákulumirodalom tükrében. Bp., 1993. (továbbiakban: TÜSKÉS, 1993.) 387. p.

kisebb kiterjedésű tág vonzáskörzet kapcsolódik.¹² A felajánlott adományok (kérő-, köszönő- és hálaadományok) mennyisége – más búcsújáróhelyek hasonló adataihoz viszonyítva – az átlagnál alacsonyabbnak bizonyult. Ez, tekintettel a további kegyhelyek feldolgozott forrásaira, mindenekelőtt arra figyelmeztetett: lehetséges, hogy a mirákulumokat lejegyzők másutt rögzítették az adományokat.¹³ Máig ismeretlen az is, hogy mikor és melyik volt a legkorábbi úgynevezett imameghallgatás.¹⁴ Az 1720-ból elsőként lejegyzett mirákulum négy évvel követte a mariánus ferencesek andocsi letelepedését (1716), és egy évvel megelőzte az első rendház elkészültét.

Az andocsi adományok történeti rétegeinek vizsgálatában további nehézséget jelentett, hogy a kegyoltáron elhelyezett, 1364 forint értékűre becsült ajándékokat 1866. augusztus 17-én elrabolták,¹⁵ s ezek nem kerültek elő. Az *Idők Tanúja* című lap közleménye szerint összesen 36 darab arany és ezüst anatómát, köztük Szentgáloskéri Svastich Gábor (1829–1909) országgyűlési képviselő ajándékait, egy gyémántokkal kirakott, másfél láb hosszú arany láncot és egy gyöngyökkel kirakott arany csillagot, valamint igazgyöngyöket tulajdonítottak el. Az ellopott fogadalmi tárgyak többsége arany és ezüst szív, láb és kéz volt.¹⁶ A tárgyak hiányában és pontosabb ismerete nélkül nem lehet következtetni a felajánlások intenzitására.

Ez a lopás – melyet újabb, hasonló kísérlet követett 1901-ben¹⁷ – valószínűleg hatást gyakorolt az andocsi adományok egy másik csoportjára, a Szűz Mária-öltözetek intenzív gyarapodására. Ugyanakkor azt sem szabad elfeledni, hogy az ezüst és arany fogadalmi tárgyak egy részét az 1960-as évek közepén még őrizte a kolostor, s néhány votív fellelhető volt az 1980-as évek első felében is.¹⁸

Egy jelenleg általánosan elfogadott, széles körben terjesztett, ám téves vélekedés szerint az andocsi Mária-szobrot 1747 óta öltöztetik.¹⁹ Ezt az

¹² TÜSKÉS, 1993. 331. p.

¹³ TÜSKÉS, 1993. 183–190. p.

¹⁴ „Tempus miraculi accuratius determinatum non est.” BALOGH, AUGUSTUS FLORIANUS: *Beatissima Virgo Maria. Agriae, 1872.* 460. p.

¹⁵ ROSTY KÁLMÁN: Nagyasszonyunk kegyhelyei hazánkban. XXIX. Andocs. In: *Mária-kert*, 1889. 5. sz. 130–133. p., 133. p.

¹⁶ *Idők Tanúja*, 1866. augusztus 22. 765. p. Egy későbbi tudósítás szerint a tolvaj az a Lasgelnér Sándor volt, aki 1848-ban lett iskolai tanító Andocson, majd a nágocsi Zichy birtokon alkalmazták nevelőként. Az ellopott kincseket Pesten eladta, és azokat beolvastották. Amikor az andocsi lopás után néhány héttel Vácot akart kifosztani egy templomot, elfogták; majd a váci fegyházban egy besúgóval zárták össze, akinek kifecsegte tettét. A kegytárgyak árából elutasított szabadalmait akarta megvalósítani. *Tagesneuigkeiten*. In: *Fremden-Blatt*, 1866. 13. Oktober.

¹⁷ Az 1901. évi lopási kísérlettel kapcsolatos iratokat ld.: MFKL. VII.10. 1. dob.

¹⁸ Ezeket a tárgyakat először gyermekként búcsús alkalmakkor láttam, majd később kutatóként sem kerültek el a figyelmemet. A tárgyak ismeretét Kelemen Gábor Alán andocsi plébánosnak (1909–1986) köszönhetem.

¹⁹ Így pl.: „Az első palástot Széchenyi Katalin grófnő ajándékozta a kegyszobornak, utána sokan követték példáját. 2000 novemberében 240 ruhája volt a kegyszobornak.” SZABÓ IMRE: Andocs búcsújáróhely története. Andocs, 2001. (továbbiakban: SZABÓ, 2001.) 15. p.

állítást 2009-ben Fáy Zoltán megismételte („a rendház története szerint gróf Zichy Ádám felesége, Széchenyi Katalin ajándékozta az első ruhát 1747-ben, amely értékes zöld bársonyöltözet volt”),²⁰ s ez olvasható a kaposvári Szent Imre plébánia honlapján is.²¹ A vélekedést cáfolja az andocsi mirákulumok feljegyzése, mely szerint a ritkán rögzített adományok egyike már 1731-ben egy Szűz Máriának és a gyermek Jézusnak adományozott öltözet volt.²² Fáy – a tévedéseket szaporítva – azt is hozzátette, hogy az 1747-es „ruhának mára nyoma sincsen, sőt a rendház értékeit évről évre felsoroló inventárium sem említi”, s úgy vélte, lehetséges, hogy „1754 előtt megrongálódott vagy megsemmisült, azért dobták ki, s nem került bele a leltárba”.²³

Az andocsi ruha-adományok historiográfiájához tartozik Gaál Károly néprajzkutató vélekedése, mely szerint a „ruhakészítés évről évre a kalocsaiak előjoga, mivel a szobor Kalocsáról került ide. Ez az oka annak, hogy egy esetet kivéve mindig kalocsai hímzést találunk Mária köntösén”.²⁴ Gaál valószínűleg nem ismerte az andocsi Mária-ruhatár egészét, melyben a kalocsai hímzésű ruhák a 20. század első felében is csupán egy töredékrészt tettek ki. Feltehetően nem látta a jelenleg legrégebbi ezüsttel hímzett ső-

²⁰ FÁY, 2009. Fáy annak ellenére írta – azt követően, hogy Kaposvárról a Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár állományába kerültek át az andocsi kéziratok, köztük a korábban már hivatkozott *Inventarium* (amit Fáy ismert), benne az andocsi Mária kegyszobornak ajándékozott, anyagi értékkel bíró ajándékok felsorolásával –, hogy ismernie kellett a kegyhely ismertetőjét, benne az 1731-ben adományozott Mária palást leírásával: PETHŐ LÉNÁRD: Az andocsi búcsújáráhely ismertetése. Andocs, 1929. 48. p.

²¹ „A barokk kegytemplom Szűz Mária szobrát 1747 óta öltöztetik. A kised Jézust tartó Máriának Széchenyi Katalin grófnő ajándékozta az első palástot, s azóta évről-évre gyarapszik az ajándékuhák száma.” LÖRINCZ SÁNDOR: Az andocsi Mária – 1747 óta öltöztetik a kegyszobrot. In: *A kaposvári Szent Imre plébánia honlapja*, 2016. december 19. Online: szentimreplebania.hu – 2018. december.

²² Origo V. Conventus Andocsiensis [...] Dona per intercessionem B. Mariae V. in Andocs [...] 1720–1910. – Andocs, Plébániai Levéltár, itt: 1731.; vö. még: Incipit Protocollum Residentiae ac novi conventus Andocsiensis [...] Contingenta [...] miracula, 1722–1837. – Uo. (továbbiakban: Incipit Protocollum.)

²³ Az *Inventarium* 1754 és 1850 közötti adatokat tartalmaz, s a kegyszobornak adományozók ritkán feltüntetett neve kizárólag a frissen adományozott egyes tárgyaknál található meg. Fáy feltételezése szerint „az sem kizárható, hogy az andocsi szobor öltöztetésének szokása tizenhárom évvel későbbi, hiszen elsőként csak az 1760-as leltár említi egy, a szobor díszítésére szánt különlegesen értékes kelmét. A következő évben azonban már minden bizonnyal ugyanúgy öltöztették a szobrot, mint ahogyan napjainkban is; hiszen feljegyezték, hogy Ordódy Petronella úrnő felajánlásából egy aranyrojtos vörös ruhát kapott a Szűz Mária, egy másik értékes aranyrojtos ruhát pedig Zichy Anna ajándékozott a kegyszobornak.” FÁY, 2009. Az idézett vélekedés az *Inventarium* felületes vizsgálatát bizonyítja, mivel az *Inventarium* 1761-ben említi először ruha ajándékot (Wrancsics Pál tábornok feleségétől Festetics Katalintól), Ordódy Petronella, Zichy György felesége és Zichy Anna vizeki Tallián (I.) Gábor, Somogy megye alispánjának a felesége pedig 1765-ben ajándékozott egy-egy öltözetet.

²⁴ Gaál szerint a kivétel egy, a székesfehérváriak által hozott ruha. GAÁL KÁROLY: Az andocsi Mária gyermekei. Adatok az andocsi búcsújáráhely néprajzához. Dunavarsány, 2009. (Doktori értekezés 1946, Szeged.) 56. p.

tétkék bársonyöltözetet sem 1852-ből, mely máig fennmaradt. Gaál idézett okfejtésének nem találtam meg a forrását.

Mindezek az adatok és vélekedések arra ösztönöztek, hogy az *Inventarium* és más, egykorúan keletkezett források alapján összegyűjtsem, áttekintsem és elemezzem az andocsi adományokat. Igyekeztem választ találni a kérdésre, pontosan milyen régi a Szűz Mária-öltözetek felajánlásának szokása.²⁵

Az andocsi kegyszobor ajándékai 1761 előtt

A valamiféle anyagi értéket képviselő adományokra²⁶ vonatkozó adatok személyekhez és időpontokhoz kötése nagyon nehéz, mivel a források, köztük az e tekintetben alapvető *Inventarium* a legritkább esetben rögzíti e körülményeket. Az *Incipit Protocollum Residentiae ac novi conventus Andocsiensis [...]* például kilenc különféle témakörben tárgyalja a helyi eseményeket, s adományok felsorolása több helyen is megtalálható benne. Így például az 1746-ban elkészült,²⁷ barokk hajóval bővített templom 1747. évi felszerelésének részletezésében²⁸ az adományozók között egyaránt megtalálhatók a mellékoltárok alapítói, felszerelői, a kegykápolna homlokzatának²⁹ és a szentélynek a díszítői, valamint a szószék készíttetője. Ugyanitt szerepel egy, a harangok öntetésére vonatkozó adatsor és a padozat márványköveinek beszerzése. Mivel a templom berendezésekor gróf Zichy Nepomuk Jánosné, gróf Széchenyi Katalin³⁰ zöld bársony öltözetet adományozott a kegyszobor részére, ezt az ajándékot is itt jegyezték fel.³¹

²⁵ 2000. novemberben összesen 240 ruhája volt a kegyszobornak: SZABÓ, 2001. 15. p. 2018 júniusában pedig – Szalai Tamás andocsi plébános szóbeli közlése alapján – 349. Az intenzív számbeli gyarapodás szerint a ruhák felajánlása a mai napig kedvelt szokás. Az általam ismert utolsó adat 2018 novemberéből származik, a „Magyar Erdészek” aranyfeliratú hímmzéssel ellátott zöld selyemruhát ekkor ajánlották fel. – Erdész advent kezdet Andocson. 246. sz. 2018. december 22. Online: youtube.com – 2018. december. A Mária-ruhák múzeumaként számon tartott, egymásba nyíló termekben a liturgikus színek alapján rendezték el az öltözeteket: az első teremben a fehér ruhák láthatók. A múzeum bejáratánál egy asztalon a vendégkönyv mellett sokszorosított formában megtalálható és elvihető az öltözet szabásrajza.

²⁶ Ezt a kitételt azért használom, mivel egy inventarium-jellegű iratnak nem tárgya a lelki adományok (pl. különféle imádságok, vallásos cselekmények), az értéket nem jelentő adományok (pl. mankó, fából faragott kéz, láb, szem, kép) és a nem tárgy jellegű adományok (pl. alamizsna, szentmise) számbavétele. Az öltözetek elsősorban anyaguk minősége és díszük miatt kerülhettek be az inventariumba.

²⁷ Az első ünnepi vecseryét 1746. március 24-én mondta a karádi esperes. *Incipit Protocollum*. 362. p.

²⁸ *Incipit Protocollum*. 362–367. p.

²⁹ A „homlokzat” az a rész, ahol a barokk templomhajó egybeépült a gótikus kegykápolnával.

³⁰ Gróf Széchenyi Katalin (1717–1747) gróf Zichy Nepomuk János (1710–1764) első felesége volt, 1734. június 20-án kötöttek házasságot.

³¹ Az adat eltorzított értelmezése a települést bemutató portálon a következőképpen olvasható: „A templom barokk hajóját 1747-ben szentelték fel. Erre az alkalomra öltöztette fel a Szűzanyát ünnepi ruhába gróf Széchenyi Katalin. Ez a szokás azóta is tart.” – Országos Településinformációs Rendszer: falvak.hu / Andocs – 2018.

Az 1720-ban kezdődő, nem folyamatosan vezetett mirákulum feljegyzésekben³² 1761-ig, az *Inventarium*ban található első adomány megnevezéséig a következő anyagi értéket jelentő felajánlásokat rögzítették: 1723, alamiznaosztás Nagyboldogasszony ünnepén a kegyhelyen;³³ 1725, két ezüst szem és a beteg gyermek arcképe;³⁴ 1731, kép ajándékozása a kegy-szobornak;³⁵ ugyanebben az évben egy saját kézzel szőtt palást a kegy-szoborra és hálafeliratos kép a kegykápolna falára;³⁶ 1740, szentmise mondatás a kegyoltárnál.³⁷ Azaz az 1761 előtt lejegyzett mirákulumokban mindössze öt esetben található anyagi értékkel bíró ajándékleírás. Ezek egy része nem tárgy, azaz leltárba nem vehető tétel. Az *Inventarium*ban feltűnethető értéknek mindössze a két ezüst szem bizonyult.³⁸

A fenti adatokat összevetve a legkorábban megjelent, 1780 utánra datálható nyomtatott andocsi úgynevezett mirákulumponyvával, melyben öt csodás esemény olvasható, egyetlen egyezést találtam, a Gyurkovics Anna³⁹ 1731. évi gyógyulásakor adott képet. Az adatok felhívják a figyelmet arra, hogy – a mirákulumok nem folyamatos feljegyzéséhez hasonlóan – az adományok rögzítése sem tekinthető rendszeresnek e történetekben. A gyógyulás, imameghallgatás és az ezekért felajánlott ajándék kegyhelyre vitele az esetek jelentős részében eltérő időben történt, együttes rögzítésük ugyanazon forrásban rendkívül ritka. Ugyanígy az értékes hálaadományokat és ezek felajánlásának okát sem közös forrás rögzítette; míg az előbbieket feljegyezték, az utóbbi gyakran nem maradt az utókorra.

Összefoglalva az eddigieket, az 1761 előtt felajánlott andocsi adományok között két Szűz Mária-öltözet található: az egyik 1731-ből, a másik 1747-ből. Az előbbit a mirákulumok között jegyezték fel; ezt Jankovics István llelei (Balatonlelle) nemes felesége, Erzsébet – azaz biszági Geréczy Erzsé Katalin – szötte a kegy-szoborra a saját kezével. A ruhák saját kezű készítésének szokása más búcsújáróhelyek esetében sem volt ismeretlen.

december. Gróf Széchenyi Katalin 1747. június 17-én halt meg; az újonnan elkészült templomegyüttest pedig Padányi Bíró Márton veszprémi püspök 1747. december 17-én szentelte fel (vö. pl.: Schematismus Provinciae Sanctae Mariae in Hungaria Ordinis Fratrum Minorum S. P. N. Francisci anno 1949. Bp., 1949. 50. p.), azaz az öltözet adományozása és a felszentelés két külön, oksági kapcsolatban nem álló esemény volt. A öltöztetés „szokása” – mint arról már esett szó – jóval korábbi.

³² Vö. 22. sz. jegyz., a mirákulumszövegekre az évszám jelzésével hivatkozom.

³³ Jankovics István Szőlősgyőrökön lakó ispánja, Delisimovics Mátyás ajánlotta fel önmagáért.

³⁴ Az Althan-ezred hadnagya, Rics ajánlotta fel.

³⁵ Sitor Gergely kaposvári intéző felesége, nemes Gyurkovics Anna.

³⁶ Jankovics István llelei nemes felesége, Erzsébet – azaz biszági Geréczy Erzsé Katalin (életrajzi adatai nem ismertek) – ajánlotta fel.

³⁷ Jungbiert Károly ozorai építőmester.

³⁸ A saját kézzel szőtt öltözet színét, anyagát és díszítését nem rögzítették, így ez későbbi bejegyzésből sem azonosítható.

³⁹ A személy megnevezése itt: „Gyurkovits Tisztartó Úrnak hitves társa egy Nemes Asszonyság” Az andocsi bóld. szűz kápolnájának rövid leírása. H. n., é. n., [1780 után], 3r. p. (Vö.: TÜSKÉS, 1993. 387. p.); németül: Kurze Beschreibung von der Kapelle der heiligen Jungfrau Maria in Andáts. H. n., é. n. [1780 után], 3r. p.: „ein Bild der heiligen Jungfrau geopfert”.

Így például a pozsonyi orsolyita rendház apátnője, az Erdődy családból származó Mária Orsolya szintén saját kezével készített ruhácskát küldött 1777. augusztus 13-án a máriavölgyi (ma Marianka, Slovakia) kegyszobornak.⁴⁰ A másik ruha a hajóval bővített templom új felszereléséhez készült el 1747-ben, adományozója gróf Széchenyi Katalin (1717–1747), gróf Zichy Nepomuk János (1710–1764) első felesége volt.

Az andocsi kegyszobor ajándékai 1761 és 1765 között

Az andocsi *Inventarium* rendszeresen rögzített adatokkal szolgál a kegyszobornak ajándékozott adományokról az 1761 és 1850 közötti évekből. Ebben – többek között – megtalálható a hálaajándékok első és egyetlen, ismereteim szerint teljességre törekvő számbavétele 1766-ból.

Az *Inventarium*ban a teljes leltárt megelőző 1761 és 1765 közti időszakból a következő, Szűz Máriának felajánlott adományokat jegyezték fel. 1761. *Supellex et ornatum B. V. partim conservatur in Sacristia, partim in Guardianatu. Quibus addita est hoc Anno (Szűz Mária kincsét és díszruháját részben a sekrestyében, részben a gvárdiánságon őrzik. Ezekhez ebben az évben hozzá adatott)*

Una vestis ex munificentia Dominae Spectabilis Wrancsicsianae	1 (ruha Wrancsics ⁴¹ úrnő bőkezűségéből)
Item annulus cum lapidibus adamantinis	1 (gyémántköves gyűrű)
Item Cor Argenteum	1 (ezüst szív)
Item Oculus Argenteus	1 (ezüst szem)

Reliqua vero Anathemata omnia extant, et reperiunt in ara (a további fogadalmi ajándékok mind megvannak, és az oltáron található)

1765. *Supellex et Ornatus pro Gratiōsa Imagine Asservatur in comunitate in Armario. Cum caeteris Clenodiis et habentur omni ut Anno priori. His tamen noviter oblatis (A kincs és a díszruha a kegykép javára a közösségben található szekrényben őrzik. Különféle kincsekkel együtt birtokoltatik minden, úgy, mint a korábbi évben. Ezekhez mindazonáltal újonnan felajánlottak)*

Catena Argentea inaurata	1 (aranyozott ezüst lánc)
Numisma Argenteum	1 (ezüst érem)
Vestis Rubra cum aureis fimbrijs a D. Spectabili Petronella Ordody oblata	1 (vörös ruha arany bojtokkal, Ordody Petronella ⁴² felajánlása)
Item Vestis Cerulea Bissina cum Aureis fimbrijs a Dna Spectabili Anna Zicsi oblata	1 (kék bissina [pamutszövet?] ruha arany bojtokkal, Zicsi Anna ⁴³ felajánlása)

Összevetve a fenti adatokat az 1761 és 1765 közötti időből ismert mirákulum-feljegyzésekkel, egyik adomány sem kapcsolódik írásban rögzített imameghallgatáshoz. Ugyanakkor az 1765 előttről tételesen ismert ajándékok egy része nyilvánvalóan a kegyszobor díszítésére, öltöztetésére szolgált. Az eddigi számba vett öt ruha adományozói kivétel nélkül ismertek név szerint (biszági

⁴⁰ Tüskés, 1993. 184. p.

⁴¹ Az alsóbogáti kastély (1760) építtetője, Wrancsics (Wrancsics) Pál tábornok felesége, Festetics Katalin.

⁴² Ordody Petronella, Zichy György felesége.

⁴³ Zichy Anna vizeki Tallián (I.) Gábor, Somogy megye alispánjának a felesége.

Geréczy Erzse Katalin, Jankovics István lellei nemes felesége, 1731; Széchenyi Katalin, Zichy Nepomuk János első felesége, 1747; Festetics Katalin, Wrancsics Pál tábornok felesége, 1761; Ordódy Petronella, Zichy György felesége, 1765; és Zichy Anna vízei Tallián (I.) Gábor, Somogy megye alispánjának a felesége, 1765). Három ruhának a színét is feljegyezték (zöld, 1747; vörös, 1765; kék, 1765), kettőnek pedig megörökítették a díszítését is (arany bojtok, 1765). Mindebből nyilvánvaló, hogy az öltözeteket a búcsújáróhelyet ismerő, jobbára annak közelében élő nemesi családok nőtagjai készítették vagy készítették, és a ruhák egykorúan jelentős anyagi értéket képviseltek. A Mária-szoborra ajándékozott ruha ekkor még egyáltalán nem tekinthető gyakori adománytípusnak. Az öltözetek felajánlása – több egyéb anatómia mellett – mindössze az egyik lehetősége volt a hála kifejezésének. A különbséget más adományokhoz képest mindenekelőtt az jelentette, hogy a ruhákat funkcionálisan, a kegyszoborra applikálva nyilvánosan lehetett használni.

A hálaajándékok leltára 1766-ból

Az *Inventarium*ban az 1766-os évnél – rendhagyó módon – kétszer újra kezdődik a kegyszobornak adományozott tárgyak számbavétele. Az 1765-ig átadott ajándékok teljességre törekvő, elhelyezés és funkció szerint tagolt, rendezett listáját követi az adott évben újonnan felajánlott adományok felsorolása. Az Andocson őrzött anatómiák (áldozatul felajánlott fogadalmi ajándékok) leltáraként értelmezhető, összegző felsorolásban megfigyelhető a törekvés a tárgyak elhelyezés szerinti, tematikus csoportosítására.

A fenti évig felajánlott ajándékok egy részét mindenki számára láthatóan, nyilvánosan helyezték el a főoltáron álló kegyszobron, annak öltözetén, illetve magán a főoltáron. A kegyszoborhoz szorosan hozzátartozott két aranyozott, kövekkel kirakott ezüst korona Szűz Mária és a gyermek Jézus fejére, továbbá egy-egy nyakra való ezüst kereszt. Az utóbbiak közül a gyermek Jézusé két soros ezüstláncon függött. A két, zöld kövekkel díszes ezüstláncon lévő ezüst kereszt, valamint a három ezüst szív (vörös és kék kövekkel kirakva, illetve bearanyozva) is az öltözethez tartozott, arra erősítették fel.

Suppellex ad ornatum B. M. V. (Felszerelés a kegyszobor díszruhájához)

Coronae argenteae Inauratae Lapidibus expositae, una pro B.V. alia pro Jesulo	2 (aranyozott ezüst korona kövekkel, egyik Szűz Máriáé, a másik a gyermek Jézusé)
Crux argentea, dependens e collo B.V.	1 (ezüst kereszt Szűz Mária nyakára való)
Crux argentea, dependens e collo Jesuli, una cum catenula argentea duorum ordinum	1 (ezüst kereszt a gyermek Jézus nyakára való két soros ezüst láncocskán)
Cruculae argenteae in catenulis argenteis, cum lapidibusque viridibus	2 (ezüst keresztcske ezüstláncon zöld kövekkel)
Cor argenteum Lapidibus rubris expositum	1 (ezüst szív vörös kövekkel kirakva)
Crucula argentea ceruleis lapidibus exposita	1 (ezüst szívecske kék kövekkel kirakva)
Cor argenteum inauratum	1 (aranyozott ezüst szív)

Összevetve ezt a leltárrészt a 18. századból ismert rézmetszetes andocsi ábrázolásokkal, ez a kollekció stilizált formában megjelenik a képeken. Így például a jelenleg ismert legkorábbi, Jeremias Gottlob Rugendas (1712–1772) augsburgi rézmetsző által Pozsonyban készített, a magyar nyelvű felirattal 1743-as évszámmal jelzett rézmetszeten,⁴⁴ mely valószínűleg szöveges leírás, instrukció vagy vázlat alapján készült. Ezen az ábrázoláson a felöltöztetett Szűz Mária és a gyermek Jézus szobor fején kövekkel kirakott korona, nyakukon lánc, Jézus ruháján láncra függő kereszt, Máriáén pedig ugyancsak láncra két kereszt, továbbá ráerősített fogadalmi tárgyak – köztük négy szív – láthatók. A Rugendas-metszet ismeretében készült magyar (*Regina Angelorum – Az Andacsi Csudálatos Boldog Aszszony Képe mely, Szerafikus Szent Ferentz Szerzetebeli Boldog Aszszony Provintziájának gondviselése alatt tiszteltetik Magyarországon. 1764*) és német (*Regina Angelorum – Das gnaden reiche bild Maria Andatsch, welches bey denen E.E: P.P: Franciscanern in der Marianischen Provinz in ungernd andächtig Verrehet wird. 1764*) feliratos, Binder János Fülöp (1735?–1811) budai rézmetsző által készített ábrázolások is hasonló díszek láthatók a felöltöztetett kegyszobron.⁴⁵ Ez az ábrázolás-típus a 19. század végéig követhető nyomon.⁴⁶

A főoltár környezetében valószínűleg üveggel fedett tartókban helyezték el a fogadalmi tárgyak egy részét. Látható volt itt – jobbára ezüstből megformált – szem, láb, kéz, fül, szív, anyaméh, valamint térdelő női- és férfialakok.

Circa Aram Majorem (A főoltár körül elhelyezett adományok)

Mulier cum oculis argenteis in lista viridi	(nő ezüst szemekkel zöld alapon)
Duplex cor argenteum cum pedibus, et manibus in lista nigra	2 (kettős ezüst szív lábakkal és kezekkel fekete alapon)
Mulier argentea flectens, item Matrix, item manus parva;	(térdelő nő ezüstből, továbbá anyaméh, továbbá kis kéz)
Cor parvum, et majus	2 (kis és nagy szív)
Pes argenteus magnus	1 (nagy ezüst láb)
Oculi argentei duo	2 (ezüst szem)
Mulier media argentea	1 (közepes nagyságú ezüst nő)
Tres pedes argentei	3 (ezüst láb)
Oculi argentei, duo paria	2 (ezüst szemek, hasonlók egymáshoz)
Unum cor, argenteum, item una manus	1 (szív ezüstből, továbbá egy kéz)
Vir flectens ex argento	1 (térdelő ezüst férfi)
Auricula una ex argento	1 (ezüst fülecske)

⁴⁴ „Regina Angelorum – Andacsi Csudálatos Boldog Aszszony Képe. 1743.” Közölve: KNAPP ÉVA: Ismeretlen 18. századi nyomtatványok. In: *Magyar Könyvszemle*, 2015. 337–348. p. (továbbiakban: KNAPP, 2015.) 344. p.

⁴⁵ Vö.: SZILÁRDFY ZOLTÁN – TÜSKÉS GÁBOR – KNAPP ÉVA: Barokk kori kisgrafikai ábrázolások magyarországi búcsújárárhelyekről. Bp., 1987. nr. 2.; KNAPP, 2015. 345–348. p.

⁴⁶ Vö. pl.: Legújabb énekek. Buda, 1860.; SCHAEFER JAKAB: A bold. Szűz Mária kegyhelyei Magyarországon. Bp., 1897. 10–12. p.

Ezek a tárgyak egyrészt reprezentálták a kegyszobor közbenjáró erejét, másrészt utaltak mindazokra a szükséghelyzetekre, melyekben hathatós segítséget lehetett várni.

A többi hálaadományt elzárták a nyilvánosság elől: egy részüket a kolostori terekben, a gvárdián hivatali szobájában, illetve a szerzetesi közösségben, kettős zárral védett szekrényben őrizték. A tételek száma itt a legnagyobb, a leltárszerű felsorolásban egyaránt található ékszerek (nyakra való gyöngy, egyéb igaz- és üveggyöngy, díszes öv, nyaklánc, medál, gyűrű, fülbevaló), érmek, képek⁴⁷ (Szűz Mária), Agnus Dei-ek, votívok (szív, kereszt, gyermek bölcsőben, szem, láb) és egyéb ajándékok (ereklye, drágakő).

Reliqua asservantur in Guardianatu, et in Communitate in Armario sub dupplici clave prout sequitur (A további adományokat a gvárdiánságon, és a közösségben lévő szekrényben kettős zár alatt őrzik, amint itt következik)

Collare ex unionibus mixtum lapidibus argento inclusis	1 (nyakravaló gyöngyből és ezüstbe foglalt kövekből)
Cingulus ex rubris Unionibus	1 (öv vörös gyöngyökből)
Numisma magnum argento circumdatum ex Cera Innocentis	1 (nagy ezüst érme, amit körbe fog Ince viasztáblája)
Numisma argenteum in quo insigne navis Petri	1 (ezüst érme, rajta Péter hajójának jelvénye)
Numisma argenteum S. Joan. Nep.	1 (Nepomuki Szent János ezüst érme)
Numisma argenteum S. Osvaldi	1 (Szent Osvald ezüst érme)
Numisma Ferdinandi	1 (Ferdinánd érme)
Numisma Ducis Saxoniae	1 (szász fejedelem érme)
Effigies B. V. ex argento	1 (Szűz Mária alak ezüstből)
Parvus Agnus Dei in argento sub vitro	1 (kis Agnus Dei ezüstből üveg alatt)
Corculum ex argento	1 (kis szív ezüstből)
Cingulus sericeus flavi coloris, nodulis scophio argenteis fucatus	1 (aransárga selyem öv ezüstoffonals boggal)
Cruculae argenteae	2 (ezüst keresztcske)
Numisma vitreum argento circumdatum, intus imago B.V.	1 (üveg érme ezüst foglalattal, belül Szűz Mária képpel)
Reliquiae per modum cordis	1 (ereklyék szív formában)
Reliquiae rotundae sub vitro	1 (ereklyék kör formában üveg alatt)
Infans in cunis argent.	1 (gyermek bölcsőben ezüstből)
Patena argentea	1 (ezüst paténa [kerek tál a szentostyához])
Corda argentea	1 (ezüst korda [kötél])
Oculi argentea	1 (ezüst szemek)
Pes argenteus	1 (ezüst láb)
Catenula argentea	1 (kis ezüst lánc)
Cruculae argenteae in catenulis argenteis, cum lapidibus viridibus, et pretiosis albis	3 (ezüst keresztcske ezüst láncocskán, zöld és fehér drága kövekkel)
Ligula cum lapidibus et unionibus	1 (medál kövekkel és gyöngyökkel)
Catenula aurea cum cruce argentea	1 (arany láncocska ezüst kereszttel)

⁴⁷ Ezek a képek értékes anyagból készültek, s nem azonosak az úgynevezett hálaképekkel, melyeket a leltárban nem vettek számba. Az utóbbiakból a mai napig mindössze kettő maradt fenn.

lapidibus viridibus et albis exposita	zöld és fehér kövekkel)
Uniones veri albi cum 10 ordinum	1 (fehér igazgyöngyök tíz sorban)
Uniones albi trium ordinum	1 (fehér gyöngyök három sorban)
Uniones albi 4 ordinum rubris mixto	1 (fehér gyöngyök négy sorban vörösekkel keverve)
Uniones 15 ordinum albi rubris mixto	1 (fehér gyöngyök tizenöt sorban vörösekkel keverve)
Uniones rubri cum 5 ordinibus magnis et longis	1 (vörös gyöngyök öt nagy és hosszú sorban)
Uniones nigri cum albis mixti, ordines duo longi	1 (fekete gyöngyök fehérrel keverve, két hosszú sorban)
Uniones nigri unus ord.	1 (fekete gyöngyök egy sorban)
Collare vitreum cum granis nigris, caeruleis, et rubris	1 (kristályból való nyaklánc, fekete, kék és vörös szemekkel)
Collare album cum granis vitreis, et rubris duobus	1 (fehér nyaklánc üveg szemekkel és két vörössel)
Grana flava vitrea una zona.	1 (sárga üveg szemek, egy öv)
Ex collari antiquo partes deciduae ex argento ad filum unum infilatae onane	1 (régí nyaklánc levált részei ezüstműből, összerakva)
Annulus aureus cum lapidibus pretiosis	1 (arany gyűrű értékes kövekkel)
Annulus argenteus cum lapidibus pretiosis	1 (ezüst gyűrű értékes kövekkel)
Annuli duo in circulo aurei	2 (két arany gyűrű)
Crux argentea cum lapidibus	1 (ezüst kereszt kövekkel)
Crux argentea pro collari	1 (ezüst kereszt nyakláncra)
Inaures ex arg.	2 (ezüst fülbevaló)
Numismata vitrea argento circumdata	2 (üveg érem ezüstbe foglalva)
Lapides Topasij minores	15 (kis topáz kövek)
Lapides Amatisti	5 (ametiszt kövek)
Lapides Topasij majores	4 (nagyobb topáz kövek)
Lapides Topasij magni	3 (nagy topáz kövek)
Lapides item Amatisti	6 (ametiszt kövek)
Catenula arg. cum 8 ord. in fine Ligulae rubra	1 (ezüstlánc nyolc soros, a végén vörös medál)

E tárgyak egy része értékes anyagból készült, s itt található meg a mindössze néhány, aranyból készült tárgy (gyűrűk) is. Az ezüst adományok túlsúlya, köztük néhány különleges ajándék – például egy roncsolt, régi nyaklánc levált részei vagy egy aranysárga selyem öv ezüstfonalas boggal – jelzik az adományozók viszonylag szerény anyagi lehetőségeit.

A teljes leltár utolsó része a kegyszobor öltözeteit sorolja fel. Itt nem jelölték meg az őrzési helyet, a későbbi adatokból azonban feltételezhető, hogy a szerzetesi közösség zárt tereinek egyikében vagy a liturgikus ruhákhoz hasonlóan a sekrestyében helyezték el ezeket.

Indumenta ejusdem Miraculosae B. V. M. (Ugyanezen csodatévő Szűz Mária öltözetei)

Albi coloris	4 (fehér színben)
Rubri coloris	2 (vörös színben)
Viridis Coloris	2 (zöld színben)
Flavi coloris	1 (sárga színben)
violacei coloris	1 (ibolya [kék, lila?] színben)

Az öt különböző színű, összesen tíz darab, anyagában, díszítésében és eredetében nem részletezett öltözet fele – feltételezve az azonosságot a már tárgyalt ruhákkal – tekinthető ismertnek korábbi adatokból. A két vörös ruha egyikét Ordódy Petronella,⁴⁸ a két zöld öltözet egyikét Széchényi Katalin,⁴⁹ a kék palástot pedig Zichy Anna⁵⁰ ajánlhatta fel. Feltételesem sem lehet azonban azonosítani a Geréczy Erzse Katalin és a Festetics Anna által adományozott palástokat⁵¹ éppúgy, mint a négy fehér és egy sárga öltözetet. A Szűz Mária-ruhák száma arányban áll a többi ajándékkal, azokat nem múlja felül; elkülönített őrzésüket az egyéb tárgyaktól eltérő formájuk és minőségük, továbbá rendszeres használatuk magyarázza. A teljes leltár végéhez új címen illeszkednek az 1766. évi újabb felajánlások.

His tamen hoc Anno noviter oblata sunt sequentia (Mindezekhez ebben az évben [1766] a következőket ajánlották fel)

A Relicta vidua Spectabilis Domini Josephi Zsicsi ex pio legato ejusdem defunctae natae Euphrosina Bezerédi. Catena argentea 11. ord.	(Zsicsi [Zichy] József özvegyétől Eufrozina Bezeréditől ⁵² kegyes adományként halálát követően küldetett.)
Colipendium expositum cum lapidibus rubris auro invextis	1 (11 soros ezüstlánc)
Vestitura ex materia vulgo tráged, ex qua factae sunt Casulae 6	1 (nyaklánc aranyba foglalt vörös kövekkel) (ruha „tráged”-nek nevezett anyagból, melyből hat miseruha készült)

Ezekről nem dönthető el pontosan, hogy vajon mindegyik Bezerédi Eufrozinától származik-e, valószínűleg igen.

Az ajándékok további bővülése

1766 után megritkulnak az öltözetekre és más adományokra vonatkozó bejegyzések. 1767-ben,⁵³ majd 1769-ben mindössze a korábban felsorolt

⁴⁸ Ld. 42. sz. jegyz.

⁴⁹ Ld. 30. sz. jegyz.

⁵⁰ Ld. 43. sz. jegyz.

⁵¹ Ld. 36. ill. 41. sz. jegyz.

⁵² A Zichy család köznemesi ágához tartozott Zichy József (+1764), Tolna megye alispánja, akinek felesége volt a halálát követően adományozó Bezerédj (Bezerédi) Euphrosina (Fruzsina) (1727–1765). Zichy Józsefet és feleségét az andocsi templom kriptájában temették el.

⁵³ „1767. *Supellex, et ornatus B. V. M.* prout anno priori, extant omnia, partim in guardianatu, partim in Communitate in Armario sub dupplici Clave,” azaz, a korábbi évhez hasonlóan minden megvan, részben a gvardiánságon, részben a közösségben, a szekrényben, kettős zár alatt.

tárgyak folyamatos őrzéséről tájékoztat az *Inventarium*.⁵⁴ Az utóbbi évben a tételes bővülés részletezése a következő.

Quibus hoc anno [1769] accesserunt (mindehhez ebben az évben hozzájárultak)

Catenuła ex auro in 3 ord.	1 (három soros arany lánc)
Pes argenteus	1 (ezüst láb)
Cor argentum	1 (ezüst szív)
Et in Una Cum Caerula büsso lista ex argento effigies B. V.	1 (és egy kék selyem táblán ezüst Szűz Mária kép)
Ex argento effigies B. V.	1 (ezüst Szűz Mária kép)
Ex argento effigies offerend.	1 (ezüsből való kép)
Ex argeanto oculus	1 (ezüst szem)
Ex argento Crucifixus	1 (ezüst feszület)
Ex argento unione offer.	1 (ezüst gyöngy)

Ezek a már korábbról ismert tárgyfeleségek minden valószínűség szerint újabbakkal egészülhettek ki a további években is, annak ellenére, hogy a bővülést a továbbiakban nem részletezték az *Inventariumban*. Egy 1770. évi rövid bejegyzés szerint az adományok részben a gvárdián környezetében, részben a közösségben, részben a csodatévő szobor mellett találhatóak.⁵⁵ Ezt követően 1796-ig még ilyen tartalmú bejegyzések sincsenek. A korábbiaktól eltérően 1796-ban a templom és a sekrestye leltárában tűnik fel néhány, a kegyszoborhoz tartozó tárgy (korona, öltözet), s a már ismert tételek közül az 1765-ös számbavételhez viszonyítva – feltételezve azonoságukat – kizárólag az öltözetek számában mutatkozik bővülés: ekkor négyvel több ruhát jegyeztek fel.

Corona argentea B.V. Mariae	1 (Szűz Mária ezüst koronája)
Corona argentea Jesuli	1 (a gyermek Jézus ezüst koronája)
Vestes B.V. Mariae Thaumaturgicae cum vestibus Jesuli	14 (Szűz Mária és a gyermek Jézus ruhái)

Hasonlóak az 1803. és 1805. évi bejegyzések is, itt egyedül az öltözetek száma változik, eggyel több a korábinál, azaz összesen tizenöt.

1803; 1805 [In Ecclesia et Sacristia]

Corona argentea B.M. V.	1 (Szűz Mária ezüst koronája)
Corona argentea Jesuli	1 (a gyermek Jézus ezüst koronája)
Vestes B.M.V. Thaumaturgiae	15 (a csodatévő Szűz Mária ruhái)

1808-ban még ennél is szűkszavúbb a vonatkozó bejegyzés: ekkor egyedül a kegyszobor öltözeteit számszerűsítik, „Vestes B.V.M. 15”. 1820-ban tizennyolc,⁵⁶ majd 1823-ban és 1826-ban egyaránt tizenhat⁵⁷ a ruhák száma.

⁵⁴ „1769. Supellex et ornatus B. V. Mariae reperiuntur partim in guardianatu, partim in Communitate.”

⁵⁵ „1770. Supellex et ornatus B. V. Mariae reperiuntur partim in guardianatu, partim in Communitate, reliqua conspiciuntur juxta Thaumaturgam.”

⁵⁶ „1820 Vestimenta B.M. Virginis 18.”

⁵⁷ „1823 Vestimenta B.M. Virginis 16”; „1826 Vestimenta B.M.V. 16.”

Ezt követően 1841-ig nincs feljegyzés a hálaadományokról. Ebből az évből, majd 1844-ből a templom és a sekrestye leltárában található néhány elszórt adat a kegyszoborról. Eszerint a főoltáron áll a fából faragott csodátévő Szűz Mária szobor, oldalán Dorottya és Agáta vértanúk szobrával; Szűz Mária és a gyermek Jézus fején aranyozott ezüst koronák láthatók, öltözetük és az oltáron lévő anatómák rögzítve vannak.⁵⁸ Kizárólag a ruhák mennyiségére vonatkozik két további bejegyzés az *Inventarium* vége felé: számuk 1847-ben tizenöt, 1850-ben tizenhat. Eszerint 1852-ben, amikor a máig fennmaradt legrégebbi, ezüsttel hímzett sötétkék bársony ruhát ajándékozta Boronkay Cecília,⁵⁹ az öltözetek száma húsz alatt lehetett.

Az *Inventarium* feljegyzéseinek egyre szűkszavúbbá válása párhuzamba állítható a mirákulum-történetek megritkulásával. Ennek – újabb források előkerüléséig – többféle oka lehet. Így például feltételezhető, hogy egy idő után a mirákulumokat és az adományokat egy másik, ma ismeretlen kötetben jegyezték fel. Nem zárható ki az sem, hogy a 19. század második felében nem érkeztek újabb adományok Andocsra.

Összegzés

A rendelkezésre álló dokumentumok tanulságai, a korábbi elemzések eredményei és az *Inventarium* újonnan feltárt adatainak időbeli dinamikája azonos irányba mutatnak.⁶⁰ A mariánus ferencesek andocsi megtelepedését követő építkezésekkel⁶¹ egy időben kezdődő mirákulum feljegyzések szerint a búcsújáró kultusz eleinte növekvő, majd a 18. század utolsó harmadától csökkenő intenzitást mutat.⁶² Ugyanez a tendencia megfigyelhető a katolikus hitre itt áttérők számának alakulásában,⁶³ és érzékelhető az 1726-tól Andocson működő noviciátus működésében is.⁶⁴ Andocson a templomi és kolostori építkezések, valamint a ferences épületegyüttes állagának számottevő javításai az 1716. évi megtelepedéstől 1777-ig tartottak. Utána hosszú ideig nem történt lényeges változás. Az adományok leltárában a 18. század utolsó harmadában nincs jelentősebb bővülés.

A vizsgálat végén érdemes ismét feltenni a kérdést, vajon milyen régi az andocsi Mária-öltözetek felajánlásának szokása. Ismeretes, hogy Andocson 1716-tól 1720-ig működött az első mariánus ferences rezidencia. Ennek a kezdetleges épületnek és a kegykápolna akkori állapotának, benne a gótikus oltárnak, s azon a Szűz Mária szoborcsoportnak ismereteim szerint nem maradt fenn leírása vagy képi ábrázolása. Az 1720-ban konvent rangra

⁵⁸ „Ara major B. Mariae Virginis Thaumaturgae e ligno fabricatae, latus ejus SS. Martyres Dorotheae et Agathae Statuae stipant – Coronae argenteae inauratae Capitibus Beatae Mariae et Jesuli impositae – Vesti [!] Ejus, et arae diversa anathemata argentea sunt infixi.”

⁵⁹ Tallián (III.) György felesége (1784–1865. október 10.)

⁶⁰ Egy folyamatban lévő vizsgálat szerint az andocsi vallásos nyomtatványok száma alakulásának is hasonló a dinamikája – jelenleg 1780-ig 10, 1781 és 1850 között 9, 1851 után 67 ilyen kiadványt lehet számba venni.

⁶¹ Vö. TAKÁCS–PFEIFFER, 2001. 170–176. p.

⁶² Vö.: TÜSKÉS, 1993. 318. p.

⁶³ Vö.: TÜSKÉS, 1993. 320. p.

⁶⁴ 1764-ben úgy tűnik, megszűnik a működése, később (1769) igyekeznek ezt újraindítani. TAKÁCS–PFEIFFER, 2001. 531–532. p.

emelt kolostor pecsétjének lenyomatán látható a kegyszobor valószínűleg legrégebbi ábrázolása.⁶⁵ Itt a szoborcsoport alakjainak (Szent Dorottya, Szűz Mária a gyermek Jézussal, Szent Ágota) fején korona, kezükben jogar látható. Szűz Mária holdsarlón áll, s nem látható a szoborra applikált öltözet. Tudjuk, hogy a kegykápolna régi oltárát valamikor 1746 előtt lebontották, s a megtartott gótikus szobrokat belekomponálták az új barokk oltárkompozícióba.⁶⁶ A művészettörténeti kutatás szerint az 1520 körül készült szobrokat közelebből meg nem határozott időpontban/időpontokban jelentősen átfestették, újraaranyoztatták, sérült részeit, így Szűz Mária homlokát, alsó ajkát, a gyermek Jézus kezzeit és lábfejeit kiegészítették, a két női szent arcát átfaragták; kezükben a pálmaág és fejükön a korona újabb.⁶⁷

Mindebből feltételezhető, hogy az öltöztetés szokása 1720 után és 1731, a kegyszoborra készített ruhára vonatkozó első ismert adat előtt alakult ki. Nem zárható ki a lehetőség, hogy Mária és Jézus alakjának öltözetrel történő hangsúlyozása, kiemelése egyúttal a szobor hiányainak és kopottságának az elfedését is szolgálta.⁶⁸

⁶⁵ A pecsét tiszta lenyomatát ld.: MFKL. VII.10. 10. dob. (= Vegyes iratok.)

⁶⁶ A *sacra conversazione* (szent beszélgetés, társalkodás) ikonográfiai típusának megfelelően Mária karján a gyermek Jézussal szentek társaságában áll. A kegyszobrot és a mellette álló két női szent szobrát további négy új szoborral, Szent István első magyar király, Szent László, Assisi Szent Ferenc, és Páduai Szent Antal alakjával bővítették.

⁶⁷ RADOCSAY DÉNES: A középkori Magyarország faszobrai. Bp., 1967. 148–149. p.

⁶⁸ A szobor jelenlegi öltözet nélküli állapota összevethető egy 1946-ban Gaál Károly által készített felvétellel. GAÁL KÁROLY: Adatok a Kelet-Közép-Európai Loreto-kultuszhoz. A názáreti ház és a Loreto-kultusz. In: Boldogasszony. Szűz Mária tisztelete Magyarországon és Közép-Európában. Szerk.: Barna Gábor. Szeged, 2001. 43–57. p., 53. p., 1. kép. Utóbbin Szűz Mária szeme, ajka és homloka jelentősen eltérő, finomabb és kifejezőbb, mint a mostani arc. Nem véletlen, hogy Aggházy Mária – nem tudva az 1950-es évek eleji ismételt változtatásokról és átfestésről – azt írta, hogy a „kerek állú, pufók arcokban kevés az egyéni érzés, üresek, kifejezéstelenek”. AGGHÁZY MÁRIA: Régi magyarországi faszobrok. Bp., 1958. 25–26. p.